

приоритетна да буду конкуритивна са онима која не маре за петодневну радну недељу, годишње одморе, пензије, боловања итд? Како систем који би био хуманији може да издржи конкуренцију са оним који „цеди“ раднике, али прави јефтинији производ – који онда сви хоће да купе јер је јефтинији? Да ли је могућ неки нови модел који би испунио оба захтева, истовремено променљивост и стабилност, у којем би се тај баланс могао одржати? Систем заснован на инвентивности – а да није либерални капитализам?

Логична је претпоставка да ће до неке промене доћи, јер ниједан

од ових система није трајао дуго, али шта ће то бити – тешко је претпоставити. На трагу студије Кетрин Вердери, која доводи у питање предвиђања „транзитолога“ да све бивше социјалистичке земље пролазе кроз транзицију ка тржишној економији и демократији, и Илдико Ердеи на различитим примерима показује како оно што се дешава у нашем случају јесте трансформација у разноврсне облике, али они нису нужно блиски капиталистичким тржишним економијама. Овај дуги лиминални период заиста наговештава мноштво путева, а њихов крајњи исход остаје и даље неизврстан.

Мирослава Малешевић

Место жене у друштвеном животу Ален Турен, *Свијет жена*

превела с француског Милева Филиповић, Подгорица: ЦИД, 2011, стр. 269.

Двадесети век! За једне – век голготе, за друге – век просперитета, а за треће – век великих трансформација. Било како било, свима је донео другачије погледе на живот, свет и људе, а женама највише, јер је променио њихов друштвени положај. Историјска ретроспектива говори да је жена од XVI века отпочела борбу за своја права, али од Француске револуције та борба постаје доминантнија на пољу стицања веће улоге и значајнијег положаја у друштву. Чувена Олимпија де Гуж написаће 1791. године Декларацију о правима жене и грађанке, чиме ће покренути сва питања која ће обликовати будућност жена. Иако тада остаје неприхваћена, пола века касније

постаће симбол женске борбе за већа права. Међутим, резултати женске борбе уследиће тек у XX веку и побудиће бројне истраживаче да се посвете тој теми.

Пратећи домаћу и страну литературу, стиче се утисак да је жена више била проучавана у светској него у домаћој историографији, о чему сведоче бројне студије (Amaury de Riencourt, *Women and power in history*; Monika Krippner, *Women at War*; Gisela Bock, *Frauen in der europäischen Geschichte*; Jongmi Kim, *Women in South Korea*; Ivo Luzzatti, *Caterina De'Medici*). Међутим, ниједна од поменутих публикација конкретно није посвећена свету жена, већ њиховој улози у друштвеним

процесима. Какав је свет жена и зашто је значајан – одгонетнуће нам Ален Турен у монографији *Свијет жена*.

„У књизи коју ћете читати и која, у великој мери, почива на индивидуалним и колективним разговорима са женама, нисам чуо ниједну да себе дефинише као жртву иако су савршено свесне да подносе неправде. Али сам зато био импресиониран снагом и бистрином изјава ових жена које се односе истовремено на њихову сопствену ситуацију и на промене наше културе од стране свих.” Наведеним цитатом исписана је прва страница књиге *Свијет жена*, насловљена са *Нашим читаоцима и читаатељкама од Алена Турена* [7–8].

Социолог светског реномеа Ален Турен, декларисан као француски социолог по месту рођења, оријентисан ка филозофији и историји, почасни је члан Америчке академије наука и уметности, а у свом истраживању посвећен је демократији, либерализму постиндустријском друштву, социологији и критици савременог доба. Године 1965. написао је прву књигу и све до данашњих дана остао одан науци и истраживању. Вредна пажње су сва његова дела, док у групу најзначајнијих можемо сврстати: *Sociologie de l'action* (1965); *Critique de la modernité* (1992); *Qu'est-ce que la démocratie?* (1994); *Pourrons-nous vivre ensemble? Égaux et différents* (1997); *Comment sortir du libéralisme?* (2001); *Un nouveau paradigme. Pour comprendre le monde d'aujourd'hui* (2005); *Le monde des femmes* (2006); *Penser autrement* (2007); *Après la crise* (2010).

Наслов који следи је *Представљање* [11–13], осмишљен

као персонификација самог циља публикације, другим речима – као представљање жене и њеног места у друштвеном животу. Тим поводом Турен каже: „Хтео сам најпре да покажем да жене стварају једну нову културу, а затим да дефинишем историјску и друштвену природу тог културног преокрета (...). Надам се нарочито да ћу овом студијом (...) допринети да се жене поново пронађу као друштвене актерке – откривајући њихове циљеве, сукобе у које су увучене и њихову одлучност да буду субјекти сопственог живота.”

Монографија *Свијет жена* представља истраживачку студију насталу на основу резултата трогодишњег рада на семинару у Школи за високо образовање друштвених наука и у оквиру Центра за социолошку интервенцију, уз велику финансијску помоћ бројних француских министарстава. Свим поменутиим институцијама, као и појединцима, аутор кроз трећи и последњи уводни део у књизи упућује своју *Захвалност* [15–16]: „Ова књига почива пре свега на истраживању, које је вођено помоћу разговора и дискусионих група, најпре са женама различитог порекла и припадности (...) а потом са женама муслиманског порекла.”

Излагање у публикацији А. Турен је организовао у три дела и десет глава, на 269 страница, у оквиру којих су смештени и библиографија, индекс појмова и поговор. Издавачка кућа ЦИД из Подгорице, у оквиру библиотеке *Фемина*, захваљујући преводиоцу Милеви Филиповић, учинила је да француска социолошка студија *Свијет жена* постане 2011. године доступна и ван граница Западне Европе. Дакле, пола деценије после

Француске, добили смо прилику да спознамо свет жена који представља једну нову културну парадигму, која је теоријски оквир за Туренов свет жена. Надамо се да ће Симонета, којој је посвећена монографија, схватити да је потпуна зависност жена – тврдња коју чињенице демантују.

Први део књиге, *Афирмација* (19–95), чине четири главе (*Хоће ли жене да укину жене?; Ја сам жена; Конструкција себе; Сексуалност*), сачињене од неколико подтема. Пре приступа теми аутор се најпре критички осврнуо на постојећу литературу и спроведене анализе о роду, феминизму, неједнакости и дискриминацији, која је дубоко променила положај жена у бројним земљама и поред доминантне мушке владавине. Време је показало да је борба против неједнакости и насиља била врло делотворна, али не и довољна, о чему сведоче многобројни закони који су женама дали могућност да овладају својим личним животом. Подсећамо на то да је тема о разлици између појмова рода и пола била у средишту феминистичког покрета. Период који следи – постфеминизам – обележен је покретом формирања субјекта, на основу кога и појединац и колектив постају свесни ствараоци, а постају свесни и себе самих. У таквој клими жена се бори за свој идентитет. Експлицитно наглашавајући: „Ја сам жена” значи ја сам, ја лично, као таква каква сам, жена, уколико се око мог идентитета жене граде моја понашања и судови вредности које ја имам о њима.“ „Ја сам жена“ значи „жена и имам право да будем жена и да том лику дам садржину коју ја изаберам. Овај избор је доказ моје слободе, моје способности да себе одредим, да се

понашам и да се оцењујем у односу на мене – саму“.

Наведеним констатацијама аутор наглашава да је са новим културним покретом, обележеном победом субјективности од стране жена, повезана промена културе обележена јачањем женског субјекта.

Нова друштвена парадигма постала је потчињена женама, јер жене играју главну улогу у проналажењу новог културног модела – да образују своје право да делују слободно, супростављеног друштвеном моделу – који покушава да их сруши. Наиме, свест о жени као субјекту пре свега је протест против владајућег система. Жена се вековима бори да спасе сопствену свест о себи. Чињеница да неједнакост и насиље настављају да владају женама оправдава настављање рада на признавању женског *ја*. Оне стају лицем у лице са собом. Њихов поглед процењује оно што јесу. Нови погледи рађају се у културном преокрету, којим је друштво мушкараца замењено друштвом жена. У таквој ситуацији жене желе да се потврде као слободни и одговорни субјекти. Питање које се рађа јесте питање рода. Турен врши дефинисање рода, пола и сексуалности. По њему, род је друштвена конструкција, пол је однос према другоме, а сексуалност је однос према самој себи. „Подизање“ жена на ниво мушкараца и одбацивање њиховог идентитета, по Турену, условљава формирање нових моћи представника и бранилаца, угроженог идентитета. Тиме се долази до закључка: друштвени оквири нас не одређују, већ нам намећу норме које нас потчињавају владајућем систему и намећу нам облике сазнања и акције. На тај начин се жена схвата

као једно мање друштвено биће, тј. мање одређено друштвеним улогама од мушкарца.

Од друштва мушараца ка друштву жена је други део монографије (99–187), уобличен у четири главе (*Жене и мушкарци; Од личног искуства ка колективној акцији; Преокрет историје; Муслиманке*), са одређеним бројем подтема. Вечита тема која побуђује интересовање јесте: докле та неједнакост међу половима, односно – докле ће мушкарци владати женама. Мушкарци су створили једно друштво и управљају њиме, док жене теже прекомпоновању тог друштва, у коме желе своје *ја*. На основу истраживања спроведеног у Француској почетком ХХИ века, а које представља базу ове монографије, жене себе не виде као жртве мушке моћи, већ теже изграђивању себе самих. Такође се може уочити да жене међу собом релативно мало говоре о мушкарцима, јер су у великој мери собом заузете, јер је њихов главни циљ – конструкција себе самих. Жене и мушкарци се не супротстављају директно, јер не иду путевима који теже истом циљу. Мушкарци одвајају јавни и приватни живот, за разлику од жена, које их спајају. Главни непријатељ жена није господарећи мушкарац, већ идеја да друштвени и политички живот треба да буду одвојени од приватног живота. На питање зашто се жене осећају супериорнијим од мушараца, одговор треба потражити у свету мушараца који све више и све брже нестаје, док свет жена заузима његово место.

Жене не говоре о мушкарцима као о непријатељима, већ то чине када говоре о друштву, политици и медијима, унутар којих

рекламне огласе доживљавају као своје најопасније непријатеље. Наиме, слаба присутност жена у влади и високим органима државе довољно говори о њиховој дискриминацији. Уколико за пример узмемо Француску, видећемо да је одлука о праву гласа жена била донета тек на крају Другог светског рата, и то не у Паризу него у Алжиру, од стране привремене скупштине коју је Де Гол установио. Затим, добар пример су политичке идеје које су пре 1848. оправдале одлуку да се грађанство да свим мушкарцима, не узимајући у обзир ментални ниво, а да се жене одбију. Следећи пример указује на то да су мушкарци кроз француску историју имали улогу покретача, док су жене све време биле изоловане, под изговором да су схваћене као неспособне за учешће у политичким активностима. На основу изнетих чињеница Турен констатује да антиполитички постфеминистички став треба сматрати позитивним за жене, јер у њему оне немају могућност за представљање. У складу с тим, жене се окрећу својој индивидуалности.

Данашње жене нису само врхунске наследнице оних које су се бориле за права жена. Оне сматрају да откривају један нови свет, док мушкарци остају заробљеници старих начина мишљења и живота. Пут за своја права жене су пронашле у револуцији и феминистичком покрету, нарочито у Великој Британији – земљи свих друштвених покрета, где су жене успеле да се изборе за своје интересе на раду, за приступ праву гласа и за власт над својим телима. Феминизам мења свест жена. Постфеминистичка генерација даје значај културним проблемима (моралним нормама,

представама о животу, љубави и смрти). Бавећи се муслиманкама, Турен након спроведеног испитивања закључује да оне читавог живота теже да промене своју судбину. Немајући снаге да кажу „Ја сам жена“, оне изговарају: „једног дана бићемо слободне жене“, чиме показују жељу за променама. Овакав став говори о њиховој просвећености и постојању свести о њиховим правима на живот и лично ја.

Трећи део књиге, *Резултати и тумачења* (191–238), смештен је у две главе (*Оно што није ова књига, Одговори и закључак*) и конкретизован је кроз неколико наслова. Слободно можемо казати да је последњи део књиге посвећен синтези и бољем схватању саме сврхе монографије. У складу с тим, Ален Турен каже да је циљ књиге – одређивање историјског значења акције жена и супротности са којима се та акција сукобљава. Поље рада које њој припада јесте културна историја. Жене су те које формулишу велике теме помирења тела и духа, прошлости и будућности, приватног и јавног, интереса и осећања, поретка и покрета и, изнад свега, жена и мушкараца. То што је наметало разлику између мушкараца и жене био је однос владавине који су вршили мушкарци над женама. Мушкарац је себе одређивао снагом и делима, док је жена постојала као креација мушкараца. На основу овога се може закључити да се заборавља да је жена, као и мушкарац, створена жељом за независношћу и субјективитетом. Стварање женског идентитета значи трагање за собом и креирање себе. У то име жене организују многобројне скупове, женске листове и телевизијске

емисије. Жеља за остваривањем себе не иде без слободе тела и сексуалности. Не треба заборавити, чак и ако је истина да су се жене дохватиле речи и да су нашле бољи приступ смислу свог живота, да мушкарци и даље остају господари новца, моћи и оружја, и да они увек они доносе главне одлуке.

Аутор на крају монографије закључује: „Историја жена је такође била потчињена одбијањем да им се признају права и субјективност. Жене су биле сведене на њихове друштвене функције. Отуда, у свим областима и у свим деловима света потреба чије гласове смо ми покушали да чујемо, да анализирамо колективне акције које се старају о њиховим основним правима, нарочито када су гажене силама зла, онима које намећу вредности, норме и облике живота женама у име вишег интереса или тобожње ’природне’ супериорности мушкараца.“

Поговор (255–266) – говор после прочитане књиге – налази своје место на последњим страницама књиге, пре садржаја, обликован из угла Милеве Филиповић. Ауторка се осврће на живот Алена Турена, док концепт излагања формира на основу разговора вођеног маја 2001. године, у којем Турен, још тада, наговештава писање *Света жена*: „Дуго година дајем централни значај мисли о женама; управо као што је централно место друштвене мисли пре 40 година био рад данас је, оно у којем се општи проблеми најбоље разумеју, мисао о женама... Ако ми Бог продужи живот написао бих књигу о овим великим проблемима. Кажу ми да касним 20 година и да нема више феминистичког покрета. Али... ја не желим да говорим о

положају жене... ја хоћу да покажем да се могу преиспитати друштвени проблеми полазећи од преиспитивања односа мушкарац/жена“.

Можемо потврдити да је аутор у томе и успео. Свест жена коју је аутор проучавао дозволила је да се приближи смислу њиховог сопственог живота, што би требало да покрене и друге истраживаче да на неким другим пољима обављају

исте такве „преврате“ анализе, и да у њима открију стварање нових актера, нових ликова субјеката који се супротстављају установљеним порецима. Задатак свих нас јесте да изградимо ту мисао о субјекту, друштвеним покретима, слободама и ослобођењима који нам толико недостају.

Милена Жиикић

Бугарска свадба у етнолингвистичком кључу

Елена Семеновна Узенџева, *Болгарская свадба: етнолингвистическое исследование*, Индрик, Москва 2010, стр. 280.

Монографија Елене Семеновне Узенџеве *Болгарская свадба: етнолингвистическое исследование* („Бугарска свадба: етнолингвистичко истраживање“) посвећена је анализи и систематизацији бугарске свадбене терминологије, која се разматра у широком друштвено-културном контексту. Студија је заснована на опсежном, вишегодишњем теренском истраживању (1998–2008) у различитим регионима Бугарске, као и на коришћењу архивских извора, публикованих етнографских описа свадбеног ритуала, фолклорних зборника, етимолошких и дијалектолошких речника и сл.

Књига Елене Узенџеве темељи се на теоријским поставкама московске етнолингвистичке школе: у истраживачком фокусу је обредна терминологија, а нарочита пажња поклања се ареалном аспекту предмета истраживања и картографисању. Ареални приступ подразумева издвајање областне распрострањености термина у циљу одређења етнокултурних и дија-

лектолошких граница. При анализи терминологије бугарске свадбе, како објашњава сама ауторка, примењен је метод лингвогеографије и ареалне лингвистике. Картографисање обредних термина показало се као плодотворно за повлачење етнолингвистичких граница и одређење дијалеката не само у лингвистичком, већ и у културно-историјском погледу.

Анализи и систематизацији бугарске свадбене терминологије претходио је низ истраживачких поступака. Најпре се радило на прикупљању што потпунијег корпуса дијалекатских термина, на основу којег је сачињен речник посебних подсистема свадбене терминологије. Потом се приступило проучавању система организације свадбене терминологије као вербалног кода свадбеног ритуала. Узенџева објашњава да су класични аспекти лексикографског истраживања у овој студији подређени циљу што подробније контекстуализације свадбене лексике –